

SLOVENSKO
LJUDSKO
KIPARSTVO

SLOVENSKI
ETNOGRAF-
SKI MUZEJ
LJUBLJANA

SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ

K E.01 A.11.02

SEM

1969

020180366

COBISS •

SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ
LJUBLJANA 1969

R A Z S T A V A

S L O V E N S K O
L J U D S K O
K I P A R S T V O

V naši ljudski umetnosti zavzema plastika posebno skupino, zaradi izredno bogatega gradiva, pri nas to tudi zasluži. Odločili smo se za občasno razstavo ljudske plastike, ker so naša preučevanja prinesla v zadnjih letih nova dognanja in tudi novo gradivo na tem področju. Znatno se je izpopolnila zbirka ljudskega kiparstva v Slovenskem etnografskem muzeju, ki danes obsega že nad 350 del. Na razstavi pa je razstavljeno gradivo tudi iz drugih slovenskih muzejev in številnih cerkva.

Zavedamo se, da naša razstava še ni popolna, ker je tudi v preučevanju slovenske ljudske plastike še marsikaj neznanega. Zato je v naših raziskovalnih načrtih razstava le eden od členov v preučevanju slovenske ljudske umetnosti. Prepričani smo, da nam bo prinesla nova spoznanja in novo gradivo. Naša želja je, da bi pripomogla tudi k pravilnemu vrednotenju te zvrsti umetnosti. Razstavljena plastika je umetnost, ki je izšla iz ljudstva in je bila namenjena našemu ljudstvu in ne le družbeni eliti.

Razstavljene kipi nam na svoj način predstavljajo zaključeno celoto, pomembno in izredno prepričljivo kulturno dobrino naše preteklosti. V njih ne občudujemo samo enkratne umetniške lepote, temveč nam govorijo tudi o življenju, o kulturi, o verovanju našega ljudstva.

Naš prikaz slovenskega ljudskega kiparstva je tudi prva razstava te zvrsti naše ljudske umetnosti.

Dolžan sem izreči globoko zahvalo vsem, ki so pripomogli k uresničitvi razstave. V prvi vrsti velja naša zahvala Skladu SRS za pospeševanje kulturnih dejavnosti, ki je s finančno podporo omogočil postavitev razstave. Zahvaljujem se Nadškofijskemu ordinariatu v Ljubljani, Škofijskemu ordinariatu v Mariboru, Apostolski administraturi v Kopru, ki so ljubeznivo dovolili izposojanje predmetov iz številnih slovenskih cerkva za to razstavo. Nadalje se zahvaljujem vsem župnim upraviteljem, ki so posodili predmete za razstavo. Moja zahvala velja tudi Pokrajinskemu muzeju v Mariboru, Pokrajinskemu muzeju v Celju, Narodnemu muzeju v Ljubljani, Narodni galeriji v Ljubljani, Gorenjskemu muzeju v Kranju, Muzeju v Škofji Loki, Pokrajinskemu muzeju v Murski Soboti, Dolenjskemu muzeju v Novem mestu in Belokranjskemu muzeju v Metliki, ki so vsi posodili predmete za razstavo.

Zahvalo moramo izreči tudi znanstvenemu sodelavcu Slovenskega etnografskega muzeja dr. Gorazdu Makaroviču za vso njegovo izredno prizadevno delo pri pripravi razstave. Zahvala velja tudi ing. arh. Marjanu Lobodi za požrtvovalno delo pri postavitvi razstave, za njegove osnutke kataloga in plakata in prof. Francetu Golobu, restavratorju Zavoda za spomeniško varstvo v Kranju za sodelovanje pri restavriranju predmetov za razstavo.

Dr. Boris Kuhar
ravnatelj Slovenskega etnografskega muzeja

Na razstavi prikazujemo plastiko, ki je oblikovala del zavesti slovenskega preprostega ljudstva. Zaradi večje preglednosti razstavljamo gradivo po dobah, v katerih se je ljudska predstava o kiparstvu bolj razgibano spreminjala, čeprav so bila v vsakem času zastopana tudi dela starejših dob, ki so nenehno pomagala oblikovati ljudski okus in predstavo o plastiki.

Marija z detetom. Sklepnik iz cerkve v Podzidu. Sreda 15. stoletja

»Virgin and Child«, boss on the vault. The church in Podzid, mid 15th century.

Maria mit Kind, Kirche Podzid. Mitte 15. Jh.

Kaj je ljudska plastika

Edinole družbenozgodovinsko moremo utemeljeno določiti, kaj je ljudska plastika: to je vse kiparstvo iz ljudstva in za ljudstvo v nasprotju s plastiko za družbeno elito. Potemtakem je razumljivo, da je ljudska plastika v različnem času in prostoru različna, kakor je tudi različen družbeno-gospodarski in splošnokulturno izobrazbeni položaj ljudstva. Zato ljudska plastika ni vedno isto kot primitivno kiparstvo in prav iz tega razloga je zgolj stilno-oblikovno večkrat nedoločljiva. Določa jo le vsakokratna zgodovinska povezava z življenjem preprostega ljudstva.

Pogoste poteze ljudske plastike — cenenost gradiva, preprostost in skromnost razsežnosti in izvedbe — so stalne pač toliko, kolikor se je splošni družbeno neugodni položaj ljudstva v zgodovinskem razvoju razmeroma malo spreminjal.

Vse do konca 19. stoletja je ljudska plastika na Slovenskem skoraj izključno le nabožno kiparstvo za kmečko ljudstvo, saj je kmečki živelj pri nas še sredi 18. stoletja obsegal okoli 94 odstotkov prebivalstva.

Okrasni glavi na obličju. Gorenjsko, začetek 19. stoletja

Decorative heads on the plane. Upper Carniola, early 19th century.

Zierköpfe am Hobel, Gorenjsko (Oberkrain) Anfang 19. Jh.

Kako ljudstvo sooblikuje ljudsko plastiko

Podobno kot za družbeno elito so tudi plastiko za ljudstvo izdelovali profesionalci. Glede na skromnejše naročnike je bila tudi njihova likovna izobrazba skromnejša. Za svoje delo so sprejemali tiste vplive, ki so bili sprejemljivi in razumljivi za ljudstvo; le-to je o tem določalo z izbiro in nakupom. Okus ljudskih naročnikov je bil določen s splošnim izobrazbenim in kulturnim stanjem ljudstva v vsakokratnem času in prostoru, ter s plastikami, ki so se ljudem zasidrale v zavest. To so bili kipi iz različnih časovno stilnih dob, pretežno v podružničnih in župnijskih vaških cerkvah. Stalna navzočnost teh plastik v kakem zemljepisnem prostoru je med ljudstvom oblikovala okus in predstavo o plastiki. Ljudske skupnosti so nato z opisanim načinom vplivale na izdelovalce. Tako je nastal morda najpomembnejši dejavnik pri oblikovanju določenega stila prostora, ki je zato pri ljudski plastiki vidnejši kot pri kiparstvu za družbeno elito.

Prvo dobo ljudske plastike na Slovenskem pomeni čas od srede 15. do konca 16. stoletja. Takrat v vaških župnijskih in podružničnih cerkvah številneje postavljajo kipe, namenjene podeželskemu ljudstvu. To so preprostejše gotske, pretežno lesene svetniške figure v oltarjih ali na konzolah ob steni in kamnito figuralno kamnoseško okrasje rebrastih svodov — sklepniki in konzole. Motivika je nabožna, predvsem pri konzolah pa se kažejo razne maske in spake, ki sodijo že v svet bolj posvetno usmerjene srednjeveške domišljije. Teh plastik je bilo v primeri s kasnejšimi dobami razmeroma malo, zato pa je bil ljudski stik z njimi pogosten, saj so cerkvena praznovanja ponekod po Sloveniji tedaj štela nad 80 dni na leto.

Tiste plastike, ki so se ohranile v kasnejši čas, so seveda nenehno obstajale v zavesti slovenskega preprostega človeka. Ljudsko izročilo 19. stoletja pripisuje konzolnim maskam in glavam kar portretne značilnosti nekaterih od tu ali tam znanih oseb ali pa jih ima za grešnike, ki morajo za kazen nositi kamniten obok.

Marija z detetom.
Iz cerkve v Zani-
gradu. Druga polo-
vica 15. stoletja

»Virgin and Child«.
Church in Zanigrad,
second half of 15th
century.

Maria mit Kind,
Kirche Zanigrad.
Zweite Hälfte 15.
Jh.

Marija z detetom.
Sklepnik iz cerkve v
Kladju pri Breginju.
Konec 15. ali začetek
16. stoletja

»Virgin and Child«,
boss on the vault. The
church in Kladje, end
of 15th century or be-
ginning of 16th century.

Maria mit Kind, Schlus-
stein, Kirche Kladje
bei Breginj

Doba zlatih oltarjev zajema 17. stoletje. Ime jim je dalo ljudstvo; pretežna večina teh oltarjev je bila tudi napravljena za vaške podružnične cerkve. Razkošna pozlata in drobne rezbarije na teh oltarjih so imeli vse do danes pomembno vlogo v ljudski zavesti, zlasti v osrednjih in zahodnih krajih Slovenije, kjer so bili najbolj razširjeni. Ob nastanku teh oltarjev so odstranjevali prejšnje gotske kipe. Nekatere so vključili kar v zlat oltar, drugi pa so v tem in v naslednjem stoletju našli pot v vaške kapelice.

Zlati oltarji so bili v vzhodni Sloveniji redkejši, v zahodnem delu pa se je v tem času razmahnilo tudi klesarstvo v kamnu, ki je bilo povezano z veliko stavbarsko vnemo pri zidanju in prezidavanju podeželskih cerkva.

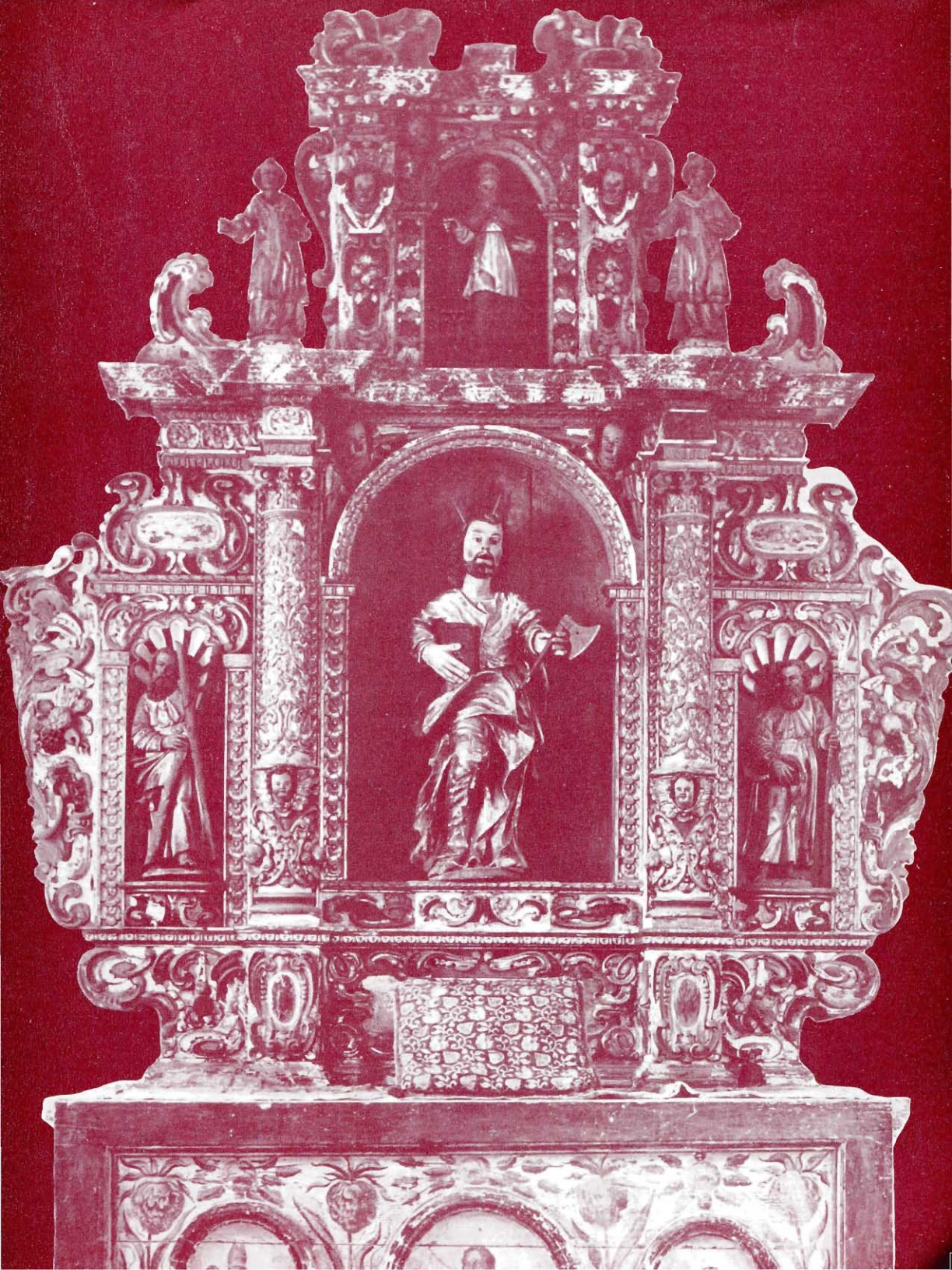
Glava na služniku cerkve v Senadolah. Leta 1653
Head on the pillar.
The church in Senadole, 1653

Kof am Strebepfeiler, Kirche Senadole Jahr 1655.

Zlati oltar. Iz cerkve v Gombačah pri Stični, 2. tretjina 17. stoletja

Gild altar. The church in Gombače, 17th century
Goldener Altar

Ob plastiki za kmečke domačije, ki sicer v večjem obsegu nastopa šele od srede 18. stoletja naprej, je imela pri oblikovanju ljudskega vzorca plastičnega dojemanja v 18. stoletju največjo vlogo plastika baročnih oltarjev v podeželskih cerkvah. V osrednji in vzhodni Sloveniji so to razgibani leseni, zlačeni in barvani oltarji s številno spremljivo rezljanega okrasja, v zahodnih krajih pa kamniti oltarji baročnega tipa, ki se skoraj nespremenjeni nadaljujejo še daleč v 19. stoletje. V primerjavi s prejšnjo dobo je nastala pomembna razlika pri dojetju plastike, figure so bile prej predvsem del celotnega okrasja na oltarju, sedaj pa ostanejo samostojne v okviru oltarne arhitekture. Za 18. stoletje je značilna razmeroma visoka kvaliteta ljudske cerkvene plastike, ki je vidno naslonjena na mednarodne stilne zglede, zato pomeni to tudi pomemben napredek plastične misli v ljudski zavesti.

Mimo ožje cerkvene plastike dobi v tem stoletju veliko vlogo plastika iz znamenj. Ta je kvalitetnejša pri izdelkih rezbarjev za cerkve, preprostejša pa seveda, če so jo izdelali izdelovalci kipov za kmečke domačije. Pomembnost teh zunaj stoječih plastik je izredna, saj jih je ljudstvo videvalo vsak dan; ta pogostni stik pa je živo oblikoval ljudsko pojmovanje plastike.

Plastika za kmečke domačije

Močna sprememba družbeno-gospodarskega in splošno kulturnega položaja kmečkega ljudstva sredi 18. stoletja je rodila novo in posebno zvrst ljudskega kiparstva — plastiko za kmečke domačije. V premoženjsko razčlenjeni vaški skupnosti so bogatejši začutili potrebo, da se navzven postavijo tudi s plastiko. Takšna je bila temeljna pobuda za nastanek te nove zvrsti. V poldrugostoletnem razvoju plastike za kmečke domačije so se pokazale številčno zelo velike potrebe. Po nenatančnih statističnih metodah cenimo, da je nastalo v tem času več kot 200.000 primerkov, kar pomeni v slovenski preteklosti najbolj množično umetnostno izdelavo in porabo.

Razmeroma majhna plačilna moč posamezne domačije in veliko povpraševanje je botrovalo nastanku številnih samouško izšolanih rezbarjev in klesarjev. Ti so bili sicer profesionalci, prav tako kot izdelovalci plastik za cerkve, vendar sta bila narava in kvaliteta njihovih del spričo naštetih vzrokov močno različna. Stilno pomeni njihovo delo svojevrstno različico baroka in historičnih slogov. Zaradi primitivnega znanja — ob odporu materiala, ki je narekoval oblikovanje v bloku — so te stilne značilnosti formalno včasih komaj opazne, vendar uresničene s premišljenim postavljanjem plastik v resničnem prostoru.

Najštevilnejša so bila razpela, ki so morala biti v bolj razvitih krajih Slovenije skoraj v vsaki kmečki hiši; tem sledijo kipi v najrazličnejših znamenjih in plastika v dolbinah na gospodarskih poslopih in hišah, ter zlasti v zahodni Sloveniji pa tudi kamnoseško okrasje na arhitekturnih členih kmečkega stavbarstva. Zelo pogosti so bili kipi v raznih znamenjih, bodisi vaških ali znamenjih, ki so bila last posamezne kmečke domačije.

Vpijoča žena. Dolenja vas pri Ribnici. Prva tretjina 20. stoletja

Shouting Woman. Dolenja vas, 20th century

Schreiende Frau, Dolenja vas bei Ribnica Erst. Drittel des 20. Jh.

Pieta. Iz znamenja. Dolenjsko, 19. stoletje

»La Pietà«, in the peasant chapel lying on the roadside. Lower Carniola, 19th century

Pieta, Merkmal, Dolenjsko (Unterkrain) 19. Jh.

Vzporedno z množično izdelavo plastik za kmečke domačije se je seveda nadaljevala tudi izdelava kipov za podeželske cerkve. Ker so bili cerkveni rezbarji in kiparji bolj izobraženi, so seveda v večji meri sprejemali mednarodne stilne vplive kot izdelovalci plastik za kmečke domačije. Za njihova dela je značilno ponavljanje baročnih oblik, številni pa so bili lokalni izrazi zgodovinskih slogov, zlasti neogotike. Te oblike so se nato bolj ali manj dojeto in opazno prenašale v plastiko za kmečke domačije.

SLOVENSKI
ETNOGRAF-
SKI MUZEJ
LJUBLJANA

Oltar iz cerkve v Vrhpolju pri Moravčah. 19. stoletje

The altar from the church in Vrhpolje, 19th century

Altar aus Kirche Vrhpolje bei Moravče 19. Jh.

Ljudska plastika našega stoletja
Struktura ljudske družbene plasti je v našem stoletju močno spremenjena, zelo močno narašča delavstvo in upada delež kmečkega prebivalstva. Spremenjeni način življenja in drugačne poti izobraževanja so spremenile celotno duhovno podobo ljudstva. Nastala je zato tudi potreba po drugačni plastiki. Tej potrebi ustreza industrija, ki je zaslutila novo veliko tržišče. Nasledek tega je bil doslej največji padec umetnostne kvalitete ljudske plastike; v našem stoletju je to predvsem industrijska plaža (kič). Za oblikovanje plastične misli v ljudski zavesti je to usodno, saj je ta proizvodnja številčno presegla celo plastiko za kmečke domačije iz druge polovice 18. in celotnega 19. stoletja. Nastaja predvsem drobna plastika za stanovanjske notranjščine, številneje so zastopani posvetni motivi. Seveda pa je potrebno poudariti, da je bila vloga plastične misli v prejšnjih stoletjih veliko večja kot v 20. stoletju, ko so druge oblike zavesti pomembnejše za oblikovanje duhovne podobe ljudstva.

THE SLOVENE POPULAR SCULPTURE

At this exhibition we are showing some works of plastic art which have shaped part of the plain Slovene people's consciousness. For the behoof of clearness we are exhibiting the material by the periods in which the popular conception of sculpture was changing in a sprightly way although at every time works of former periods were also represented, incessantly instrumental in forming the people's sculptural taste and notion.

What is Popular Sculpture?

Only social history is able to establish what popular sculpture is: i. e. any sculptural activity from the people and for the people, in contrast to plastic art for the social élite. Obviously both of them vary according to place and time, in the same way as the people's social-economic situation and its general degree of culture and education vary. Hence, popular sculpture does not always coincide with primitive sculpture, and is therefore several times not definable merely by style and form; it is only defined by a given historical connexion with the simple people's way of life.

The popular sculpture's frequent features — cheap material, plainness, unpretending dimensions and make — are continual in so far as the people's generally unfavourable social situation has in its historical development relatively little changed.

Up to the end of the 19th century, the popular sculpture in the Slovene provinces was exclusively religious sculpture for the rural population, which in these parts as late as the mid 18th century totalled 94 0/0 of the population.

How Does the People Participate in Shaping the Popular Sculpture?

Just as for the social élite, sculptures for the people were made by professionals only. In conformance with their humble orderers, their sculptural education was rather modest. For their work, these professionals accepted those influences that were acceptable and understandable to the people, which decided on them by choosing and buying. The taste of the popular orderers was contingent on the people's general educational and cultural condition in the given place and time, and on the plastic works of art anchored in the popular consciousness, viz sculptures from various styles and period, mainly in parish and filial village churches. The permanent presence of these sculptures in a given place shaped the people's taste and ideas of plastic art. Then the communities in the way mentioned above, influenced the makers of such sculptures. This is how the probably most important factor arose — a definite local or regional style, which is therefore better noticeable with popular sculpture than with that for the social élite.

The first period of popular sculpture in Slovene lands extends from the mid 15th to the late 16th century. Then, in parish and filial village churches greater numbers of sculptures, meant for the rural population, were erected: rather simple Gothic, prevailingly wooden Saint's figures in altars or on wall brackets, and figural stone ribs for vaults — bosses and corbels. The motives are religious, and especially the corbels show various masks and grotesque heads, which already belong under the products of rather worldly-minded medieval fantasy. As compared with the following periods there were few such sculptures; on the other hand, they used to be seen by church goers quite often since in some regions of today's Slovenia then there were over 80 feasts per annum.

The sculptures that survived into later periods, of course continued to exist in the consciousness of the plain Slovene people. The popular tradition of the 19th century ascribes to the corbel masks and heads downright certain traits of likeness to well-known contemporaries, or simply considers them as sinners condemned to support a stone vault.

The period of the gilt altars comprises the 17th century. The people gave them their name; they were mostly also made for filial village churches. The gorgeous gilding and the fine wood-carving of these altars have up to this day had a momentous rôle in the popular consciousness, especially in the central and western parts of Slovenia, where they have been the most wide-spread. When these altars came into being, the former Gothic sculptures were removed. Some of them were simply included within the gilt altar, others were in this and the following century taken away into rural chapels. There were fewer gilt altars in Eastern Slovenia; in the western regions in that period the stone-masons' art made great progress in connexion with the brisk building zeal at raising and altering country churches.

Besides the works of plastic art for rural homes (which to a larger extent did not appear before the mid 18th century), the popular standards of plastic conception in the 18th century were the most influenced by the sculptures in baroque altars of rural churches. In central and eastern Slovenia they showed richly animated, gilt and painted wooden altars with sumptuous carving decoration, and in the western regions stone baroque altars, which then — nearly unchanged — continued far into the 19th century. As compared with the preceding period, an important difference arose in the conception of plastic art: Formerly, the figures had been part of the entire altar decoration; and in this period they became independent within the frame of the altar architecture. The 18th century is characterized by the comparatively high quality of the popular ecclesiastic sculptures, which are obviously taking pattern from international styles. This also means a significant advance of plastic notions in the popular consciousness.

On the top of the narrow-sense ecclesiastical sculptures, in this century great importance was gained by sculptural work for wayside shrines. This work was of higher quality with the products of ecclesiastical wood-carvers, and of course humbler with those of rustic statuettes for farmers' homes. The outdoor sculptures were of outstanding consequence as the people saw them day by day; this frequent sight in a lively way shaped the people's notion of plastic art.

Sculptures for Farmers' Homes

The strong change of the rural population's social-economic and general cultural condition in the mid 18th century lead to a new, particular variety of popular sculptures — i. e. to that for farmers' homes. In the rural community, under differentiated property conditions, the wealthy members felt obliged to show off with the works of plastic art owned by them, and this became the basic incentive to start the new variety. In the 150 years of existence of this sculpture for rural homes, large numbers have been needed. According to approximative statistics we think that in the time mentioned over 200,000 pieces have been made, which in the Slovene past means the most substantial artistic production and consumption.

The comparatively weak spending power of these households and the keen demand sponsored the rise of many self-taught carvers and stone-masons. It is true that they were professionals like the makers of ecclesiastical sculptures, yet the essence and quality of their works, owing to the reasons mentioned, differed very much. As to style, their work means an original variety of the baroque and the historical styles. Because of the primitive skill (and the resistance of the material, which dictated shaping in blocks) these style characteristics are formally sometimes hardly noticeable, and yet they were realized through deliberately setting the sculptures into an actual space.

The most numerous products were crucifixes, which — in the higher developed parts of Slovenia — had to be in almost every farm-house; they were followed by statuettes in the most varied wayside shrines, by sculptures in niches of farm buildings, barns and stables, and (especially in western Slovenia) by also stone ornaments on parts of rural architecture.

Parallely with the production of statuettes and ornamets for farmsteads, the making of sculptures for country churches was pursued. As the church wood-carvers and sculptors were higher educated, they of course accepted international stylistic influences in a larger measure than the makers of sculptures for farmsteads did. The work of the ecclesiastical artists is characterized by repetition of baroque forms, and frequently also by local expressions of period styles, especially the Neo-Gothic one. Then these forms were more or less comprehensively and perceptibly transferred into the make of plastic works in farmsteads.

The Popular Sculpture of Our Century

The structure of the social strata in our century has much changed: The number of work-people is strongly increasing, and the number of peasantry is diminishing. The changed mode of life and the new ways of education have altered the entire mental shape of the population. Hence, a different plastic art is needed, too. This demand is met by the industry, which has scented a big new market. What resulted was the so far worst fall of quality in popular sculpture: In this century it has mainly become factory-made trumpery. This has been fatal to the formation of the people's plastic taste as this production exceeded even the number of sculptures for farmsteads from the second half of the 18th and the entire 19th century. Today, above all small plastic works for homes are produced, and profane motifs have become more numerous. It has of course to be emphasized that the role of plastic art was in former centuries much more important than it is in the 20th century, when other forms of consciousness are of greater influence on shaping man's mental formation.

Auf der Ausstellung zeigen wir Plastiken, die einen Teil des Bewusstseins der einfachen Bevölkerung in den slowenischen Gebieten gestaltet haben. Im Interesse besserer Übersichtlichkeit ist das Material nach den Zeitabschnitten ausgestellt, in denen sich die volkstümliche Vorstellung der Bildhauerkunst durchgreifend verändert hat, obwohl allezeit auch Werke älterer Perioden vorhanden waren und unaufhörlich mithalfen, den Geschmack des Volkes und seine Vorstellung von Bildwerken zu gestalten.

Was ist bildhauerische Volkskunst?

Allein gesellschaftsgeschichtlich lässt sich feststellen, was Volksplastik ist: nämlich alle Bildhauerkunst aus dem Volk und für das Volk, im Gegensatz zur Plastik für die Auserlesenen der Gesellschaft. Begrifflicher Weise ist die Volksplastik nach Zeit und Raum verschieden, wie auch der sozialwirtschaftliche und gesamt kulturelle Zustand des Volkes verschieden ist. Deshalb ist Volksplastik nicht immer der primitiven Bildhauerkunst gleichzusetzen und ebendeshalb ist sie öfters nicht ausschliesslich durch ihre Stilformen bestimmbar. Sie ist bloss durch die jedesmalige geschichtliche Verbindung mit dem Dasein des einfachen Volkes zu bestimmen.

Die häufigen Kennzeichen der Volksplastik — wohlfeiler Werkstoff, Schlichtheit, bescheidene Dimensionen und Ausführung — sind nur insoweit ständig, als sich die allgemein unvorteilhafte soziale Lage des Volkes in der geschichtlichen Entwicklung verhältnismässig wenig verändert hat.

Bis zum Ende des 19. Jahrhunderts war die Volksplastik in den slowenischen Gebieten fast ausschliesslich religiöse Bildhauerei für die bäuerliche Bevölkerung, denn das Landvolk betrug bei uns noch um die Mitte des 18. Jahrhunderts 94 % der Einwohnerschaft.

Welchen Anteil hat das Volk an der Gestaltung volkstümlicher Plastik?

Ähnlich wie die Plastiken für die Elite der Gesellschaft wurden auch jene für das Volk berufsmässig hergestellt. Allerdings war, entsprechend den bescheideneren Auftraggebern, auch die bildhauerische Ausbildung dieser Künstler bescheidener. In ihren Werken nahmen sie solche Einflüsse auf, die dem Volk annehmbar und verständlich waren, und das Volk entschied darüber durch Wahl und Ankauf. Den Geschmack der Auftraggeber aus dem Volk bestimmte dessen allgemeiner Bildungs- und Kulturzustand in einer gegebenen Zeit und im gegebenen Raum, und es bestimmten ihn jene Skulpturen, die sich bereits im Volksbewusstsein festgesetzt hatten. Das waren Bildwerke aus verschiedenen Stilperioden, vorwiegend in dörflichen Filial- und Pfarrkirchen. Das ständige Vorhandensein dieser Plastiken in einem geographischen Bereich gestaltete im Volk den Geschmack und die Vorstellungen von Bildwerken. Nachher beeinflussten die Gemeinschaften auf die erwähnte Art die Hersteller. So mag der bedeutendste Gestaltungsfaktor entstanden sein, nämlich ein gewisser Lokalstil, der deshalb in der Volksplastik deutlicher auftritt als in der Bildhauerei für die soziale Elite.

Der erste Zeitabschnitt in der Volksplastik des heutigen Slowenien war die Periode von der Mitte des 15. bis zum Ende des 16. Jahrhunderts. Damals wurden in den ländlichen Pfarr- und Filialkirchen in grösserer Anzahl Statuen aufgestellt, die für die Landbevölkerung bestimmt waren. Das waren mehr oder minder einfache gotische, vorwiegend hölzerne, Heiligenfiguren auf den Altären oder Kragsteinen an der Wand und figurale Steinmetzarbeiten als Ornamente an Gewölberippen — Schlusssteine und Konsolen. Die Motive sind religiös, und besonders bei den Konsolen zeigen sich allerlei Masken und Fratzen, die schon eher in den Bereich weltlich gerichteter mittelalterlicher Phantasie gehören. Im Vergleich zu späteren Zeitabschnitten gab es nur wenig solcher Plastiken, dafür aber wurden sie sehr häufig von den Kirchenbesuchern gesehen, zählten doch dazumal die Kirchenfeste in manchen Gegenden Sloweniens mehr als 80 Feiertage im Jahr.

Jene Plastiken, die sich bis in die spätere Zeit erhielten, blieben natürlich im Bewusstsein des slowenischen einfachen Volkes ununterbrochen weiterbestehen. Die Volksüberlieferung des 19. Jahrhunderts schreibt den Konsolenmasken und -köpfen geradezu Porträtähnlichkeit mit gewissen bekannten Persönlichkeiten jener Zeit zu oder sieht in ihnen Sünder, die zur Strafe Steingewölbe tragen müssen.

Die Zeit der Goltaltäre umfasst das 17. Jahrhundert. Das Volk hat sie so benannt; auch die Mehrzahl dieser Altäre wurde für dörfliche Filialkirchen hergestellt. Ihre prunkvolle Vergoldung und ihre feinen Schnitzereien hatten bis auf unsere Tage eine bedeutende Rolle im Volksbewusstsein, besonders in Zentral- und Westslowenien, wo sie am meisten verbreitet waren. In der Zeit des Aufkommens dieser Altäre wurden die früheren gotischen Skulpturen entfernt. Einige wurden in Goltaltäre aufgenommen, andere wieder fanden in diesem und im folgenden Jahrhundert den Weg in kleine Dorfkapellen.

In Ostslowenien waren Goltaltäre seltener; in den westlichen Gegenden kam in jener Zeit die Steinmetzkunst Schwung, im Zusammenhang mit dem damals herrschenden grossen Eifer beim Bau und Umbau von Kirchen auf dem Land.

Neben der Bildhauertätigkeit für Bauernhäuser, die übrigens in grösserem Umfang erst nach der Mitte des 18. Jahrhunderts aufkam, wurde die Gestaltung des volkstümlichen Musters von plastischen Kunstwerken im 18. Jahrhundert am meisten von den Bildwerken der Barockaltäre in ländlichen Kirchen beeinflusst. Das sind in Zentral- und Ostslowenien reichbewegte, vergoldete und farbige, Holzaltäre mit zahlreichen geschnitzten Ornamenten, und in den westlichen Gegenden barocke Steinaltäre, die fast ohne Veränderung noch weit ins 19. Jahrhundert hineinreichen. Im Vergleich mit der vorhergehenden Zeitspanne ist in der Auffassung der Plastik ein bedeutsamer Unterschied entstanden: Früher waren die Figuren ein Teil der gesamten Altardekoration, jetzt hingegen werden sie im Rahmen der Altararchitektur selbständig. Für das 18. Jahrhundert ist die verhältnismässig hohe Qualität der volkstümlichen Kirchenbilderei kennzeichnen, die sich zusehends an internationale Stillvorlagen anlehnt; das bedeutete einen erheblichen Fortschritt des bildhauerischen Gedankens im Volksbewusstsein. Neben der engeren Kirchenplastik gewinnt in diesem Jahrhundert die Herstellung von Wegkreuzen und Bildstöcken grosse Bedeutung. Dieses Kunsthandwerk ist von höherer Qualität bei den Erzeugnissen der Kirchenschitzerei, und bescheidener natürlich bei schlichten Statuetten für Bauernhäuser. Die im Freien aufgestellten Bildwerke hatten tiefgehenden Einfluss, hatte sie doch das Volk alltäglich vor Augen; und dieser häufige Anblick hat in der plastischen Auffassung des Volkes lebendige Eindrücke hinterlassen.

Bildwerke für Bauernhöfe

Die starken Veränderungen der sozialwirtschaftlichen und allgemein kulturellen Lage der Landbevölkerung um die Mitte des 18. Jahrhunderts hat eine neue, eigene Abart volkstümlicher Plastik erweckt — die Bilderei für Bauernhöfe. In jener nach ihrem Wohlstand aufgegliederten Dorfgemeinschaft empfanden die vermögenden Einwohner das Bedürfnis, auch Aussenstehenden mit solchen Bildwerken zu imponieren. Das war der grundlegende Anreiz für die Entstehung dieser neuen Gattung. In den anderthalb Jahrhunderten der Entwicklung von Bildwerken für Bauernhäuser ergab sich zahlenmässig ein sehr hoher Bedarf: Nach beiläufigen Statistiken dürfen wir schätzen, dass in jenem Zeitabschnitt mehr als 200.000 Stück entstanden sind, was in der slowenischen Kunstgeschichte die grösste Menge produzierter und gekaufter Kunstgegenstände bedeutet.

Die verhältnismässig geringe Kaufkraft des ländlichen Haushaltes und die grosse Nachfrage standen Pate beim Aufkommen der zahlreichen selbstgeschulten Holzschnitzer und Steinmetzen. Diese waren zwar Berufshandwerker wie die Hersteller der Bildwerke für Kirchen, doch war angesichts der erwähnten Gründe die Natur und die Güte ihrer Werke sehr verschieden. Stilistisch stellt ihre Arbeit eine eigenartige Abart des Barocks und der historischen Stile dar. Wegen ihrer primitiven Kenntnisse — und gleichzeitig wegen des schwierigen Werkstoffes, der die blockweise Bearbeitung erforderte — sind diese Stilmerkmale formell kaum zu bemerken, und dennoch dadurch zustande gekommen, dass Bildwerke überlegt in einen gegebenen Raum gestellt worden sind.

Am häufigsten waren das Kreuzbilder, die in den höherentwickelten Gegenden Sloweniens so gut wie in jedem Bauernhaus sein mussten; es folgen Statuetten in den verschiedensten Arten von Bildstöcken, ferner Figuren in Nischen von Wirtschaftsgebäuden, und — besonders in Westslowenien — gemisselte Steinornamente auf architektonischen Elementen ländlicher Bauwerke.

Hand in Hand mit der Massenerstellung von Plastiken für Bauernhöfe ging auch die Verfertigung von Statuen für Kirchen auf dem Land weiter. Da die Kirchenholzschnitzer und Bildhauer besser geschult waren, nahmen sie auch in grösserem Mass ausländische Stileinflüsse auf als die Produzenten von Bildwerken für Bauernhöfe. Ihr Wirken ist durch immer wiederkehrende Barockformen gekennzeichnet, und zahlreich waren die örtlichen Ausprägungen historischer Stile, besonders der Neugotik. Diese Formen wurden sodann, mehr oder weniger voll erfasst und erkennbar, in die Plastiken für Bauernhöfe übertragen.

Die Volksplastik unseres Jahrhunderts

Die Struktur der »Volk« genannten Gesellschaftsschicht ist in unserem Jahrhundert stark verändert; die Arbeiterschaft nimmt sehr zu, und der Anteil der bäuerlichen Bevölkerung sinkt ebenso ab. Die veränderte Lebensweise und die neuen Wege der Volksbildung haben das gesamte Geistesbild des Volkes gewandelt. Das hat zum Bedürfnis nach einer anderen Plastik geführt. Diesem Bedürfnis dient die Industrie, die einen neuen Grossabsatz wittert. Die Folge war der bisher beträchtlichste Sturz der künstlerischen Güte in der Volksplastik; diese ist in unserem Jahrhundert zum Kitsch herabgesunken. Für die Heranbildung des bildhauerischen Gefühls im Volksbewusstsein ist das verhängnisvoll geworden, denn diese Produktion hat zahlenmässig sogar die Plastik für Bauernhöfe aus der zweiten Hälfte des 18. in des ganzen 19. Jahrhunderts überflügelt. Was jetzt emporkommt, ist besonders die Kleinplastik für die Wohnung, und weltliche Motive sind zahlreicher vertreten. Allerdings muss betont werden, dass die Rolle des Gefühls für Bildwerke in den früheren Jahrhunderten viel grösser war als im 20. Jahrhundert: Heute haben andere Formen der Bewusstheit grössere Bedeutung dafür, wie sich das Geistesbild des Volkes gestaltet.

Brodnik vozi sode. Gostilniški izve-
sek. Gorenjsko, 19. stoletje

Boatman, an inn's signboard. Upper
Carniola, 19th century

Der Fährmann überführt Fässer,
Wirthausschild, Gorenjsko (Ober-
krain) 19. Jh.

Zadnja večerja. V niši na gospodarskem poslopju. Podpleče, Cerkljansko, druga polovica 19. stoletja

The »Last Supper«, in the niche of the wall on the peasant house. Podpleče. late 19th century

Das letzte Abend. Nische am Wirtschaftsgebäude. Podpleče, Cerkljansko 2. Hälfte 19. Jh.

Marija z detetom.
Iz hišnega oltar-
čka. Dolenjsko, 19.
stoletje

»Virgin and Child«,
from small house
altar. Lower Car-
niola, 19th century
Maria mit Kind,
Hausaltar. Dolenj-
sko (Unterkrain)
19. Jh.

Križani. Na zunanjščini
kmečke hiše vzdian re-
lief. Dutovlje, prva po-
lovica 19. stoletja

Crucifix, the stone re-
lief from the peasant
house. Dutovlje, 1st
half of 19th century

Christus am Kreuz, Re-
lief am Äusserlichkeit
des Bauernhauses, Du-
tovlje, erste Hälfte 19.
Jh.

Božjepotna Ma-
rija. Verjetno
Dolenjsko. 19.
stoletje

Pilgrimage Ma-
donna. Lower
Corniola, 19th
century

Wallfahrtsmaria
Dolenjsko (Un-
terkrain) 19. Jh.

Kristusov krst. De-
kor na »šapi« vod-
njaka. Gabrovica
na Krasu, druga
polovica 19. sto-
letja

The Baptism of
Christ, the stone
relief on the well.
Gabrovica, 2nd
half of 19th cen-
tury

Taufe Christi, De-
cor am Wasser-
brunnen, Gabrovi-
ca na Krasu (Karst-
gebiet) zweite
Hälfte 19. Jh.

Božjepotna Marija z detetom. Iz znamenja. Dolenjsko, druga polovica 19. stoletja

Pilgrimage Madonna. Lower Carniola, 2nd half of 19th century

Wallfahrts Maria mit Kind. Markmal, Dolenjsko (Untrkraine) 19. Jh.

Po starejši predlogi izdelan Kristus iz 19. stoletja Crucifix, 19th century

Christus (nach ältere Vorlage) 19. Jh.

SLOVENSKI
ETNOGRA-
FSKI MUZEJ
LJUBLJANA

SLOVENSKO
LJUDSKO
KIPARSTVO

VODNIK PO RAZSTAVI

RAZSTAVO JE PRIPRAVIL
DR. GORAZD MAKAROVICH

OPREMA IN POSTAVITEV
MARJAN LOBODA DIPL. ING. ARH.

PREVOD DR. JANKO GOLIAS

ZALOŽIL SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ
ZA ZALOŽBO DR. BORIS KUCHAR

TISK: TISKARNA PTT LJUBLJANA

K E.01 A.11.02

SEM

1969

020180366

COBISS •